

LAUSUNTO

Helsinki 15.10.2019

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

Asia: HE 29/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020

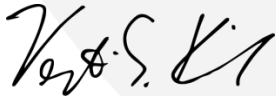
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 233 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 76 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

Edunvalvontapäällikkö Anne Perälähti, anne.peralahti@soste.fi, puhelin 050 411 1734

Pääekonomisti Jussi Ahokas, jussi.ahokas@soste.fi, puhelin 050 308 6870

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

Lausunnon keskeisin sisältö

- SOSTE kannattaa verolinjaa, jossa veropohjaa laajennetaan erilaisten haittaverojen kautta ja jolla puututaan määrätietoisesti tuloeroihin ja toimeentulo-ongelmiin.
- Talousarvioesityksessä esitetyt korotukset pienimpiin päivärahoihin ja eläkkeisiin ovat oikean suuntaisia toimia. Ne eivät kuitenkaan korjaa kaikkia viime vuosina tehtyjä heikennyksiä.
- Valiokunnan on määrätietoisesti kiinnitettävä huomiota sairastamisen hintaan. Asiakasmaksulain kokonaisuudistus on valmisteltava pikaisesti. Maksukatot on yhdistettävä palvelu-, matka- ja lääkemaksuissa ja taso sidottava takuueläkkeen tasoon.
- Terveysperustaisten verojen uudistamisen valmistelu tulee käynnistää välittömästi. Laaja-alaisempi kansanterveyttä edistävä vero tulisi ottaa käyttöön jo tämän hallituskauden aikana. Uudistuksen peruslähtökohtana tulee olla veron kohdistuminen yhtä aikaa sekä sokeriin, suolaan että tyydyttyneeseen rasvaan.
- Veikkausvoittovaroja ei pidä ohjata budjetin yleiskatteeksi tai muihin ulkopuolisiin tarkoituksiin, jakamattomien varojen käyttö tulee sisällyttää valtion talousarvioon ja veikkausvoittovarojen hallintokustannukset tulee tehdä kokonaisuudessaan näkyväksi.

Lausunto

Antti Rinteen hallitus antoi ensimmäisen talousarvioesityksensä eduskunnalle tilanteessa, jossa Suomen talouden kasvun näkymät ovat selvästi heikentyneet viime vuosista. Vuonna 2018 Suomen talous kasvoi alle kahden prosentin vuosivauhtia ja kasvu hiipui jonkin verran kahdesta edellisestä vuodesta. Ennen kaikkea Suomen talouden haasteet juontuvat kansainvälisen suhdanteen taitumisesta. Kiinan ja kehittyvien talouksien ongelmat ovat alkaneet näkyä teollisuustuotannossa ympäri maailmaa. Myös euroalueelle povataan taantumaa lähitulevaisuudessa, kun erityisesti Saksan teollisuus yskähtelee. Keskuspankkien yritys normalisoida rahapolitiikkansa on osoittautunut vaikeaksi ja nyt niiltä odotetaan kiristämisen sijaan uusia elvytystoimia. Kansainvälisen suhdanteen heikentymisestä huolimatta Suomen talouskasvu vuonna 2019 saattaa edelleen ylittää 1,5 prosentin tuntumaan.

Hallitus esittää valtion menoja lisättäväksi vuodelle 2020 yhteensä noin 1,9 miljardilla eurolla. Näistä noin 1,1 miljardia euroa on pysyviä menonlisäyksiä ja niin sanottujen tulevaisuusinvestointien osuus on noin 0,8 miljardia euroa. Verotulot tulevat kasvamaan hallituksen päätösperäisten toimien kautta vuonna 2020 noin 200 miljoonalla eurolla. Päätösperäisesti talousarvio on selvästi elvyttävä.

Tämänhetkisillä tiedoilla arvioituna finanssipolitiikan linja vaikuttaa perustellulta. Odotuksena on, että Suomen talouden kasvu hidastuu edelleen vuonna 2020, jolloin talous kasvaisi VM:n arvion mukaan noin prosentin tähän vuoteen verrattuna - esityksen mukaiset julkisen talouden elvyttävät valinnat huomioituna. Mikäli kansainvälisen talouden riskit aktualisoituvat, kasvu voi jäädä vielä tätäkin heikommaksi. Näissä olosuhteissa nojaaminen elvyttävään suuntaan on finanssipoliittisesti järkevää. Finanssipolitiikkaa tulee käyttää jatkossa yhä enemmän myös rakennepolitiikan välineenä ja kiinnittää huomiota menojen ja verojen laadullisiin vaikutuksiin.

Talousarvion pääluokkaan 33 ja STM:n hallinnonalaan liittyviin kohtiin SOSTE esittää seuraavia huomioita:

Perusturva ja köyhyyden torjuminen

Suomessa perusturva ei takaa kohtuullisen minimin mukaista toimeentuloa. Perusturvan riittävyyden arvioinnissa 2015-2019 on todettu, että työttömän, kotihoidon tuen saajan ja vähimmäismääräisten sairaus- ja vanhempainpäivärahan saajan tulotasot eivät riitä kattamaan kohtuullista minimikulutusta. Opiskelijan sosiaaliturva kattaa kohtuullisen minimikulutuksen vain opintolainan kanssa.

Perusturvaetuuksiin on tehty monia leikkauksia vuodesta 2015 lähtien. Perusturvan riittävyyden arvioinnissa 2015-2019 todetaan indeksijäädytysten ja -leikkausten kumulatiivisen vaikutuksen perusturvan riittävyyteen olleen merkittävä. Leikkaukset ovat osuneet erityisesti työttömiin, lapsiperheisiin ja opiskelijoihin. Muun muassa työttömyysturva on heikentynyt huomattavasti. Kun edellisen hallituskauden alussa työttömän perusturva kattoi 74 prosenttia kohtuullisesta minimikulutuksesta, vuonna 2019 se kattoi enää 62 prosenttia ja aktiivimallin alennusten kanssa 58 prosenttia. Työttömän peruspäiväraha ja työmarkkinatuki ovat vuonna 2019 noin 28 euroa kuukaudessa pienempiä kuin ne olisivat olleet ilman indeksileikkauksia ja -jäädytyksiä. Lapsilisässä ero on noin 17 euroa ja opintotuessa noin 59 euroa kuukaudessa. Vaikutukset ovat kotitalouksien tasolla tarkasteltuna vielä mittavimmat, koska monet kotitaloudet ja etenkin lapsiperheet saavat useita erilaisia tukia ja lisiä.

Vähimmäismääräisiä sairaus- ja vanhempainpäivärahoja on vuosina 2018 ja 2019 korotettu työttömyysturvaetuuksien kanssa samalle tasolle. Perusturvan riittävyyden arviointiraportin perusteella tulojen riittävyys näissä elämäntilanteissa on kuitenkin pysynyt melko samana aikaisempien vuosien indeksileikkauksista johtuen. Samaan aikaan kun perusturvaetuuksia on heikennetty, on kokonaan perusturvan varassa elävien ihmisten määrä kasvanut. Vuonna 2017 heitä oli noin 250 000 henkilöä (4,7 % suomalaisista). Määrä on lisääntynyt noin 55 000:lla vuodesta 2010.

Vuonna 2017 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä Suomessa oli noin 890 000 henkilöä, eli 16,4 prosenttia väestöstä. Määrä lisääntyi noin 40 000 edellisestä vuodesta. Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvia henkilöitä (tulot alle 60 % mediaanista) oli 654 000. Lapsiköyhyys koskettaa Suomessa noin 119 000 lasta. Suomi on sitoutunut sekä Eurooppa 2020 -strategian tavoitteissa vähentämään köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävien ihmisten määrää 150 000:lla että osana YK:n kestävän kehityksen Agenda 2030 -tavoitteita köyhyyden puolittamiseen. Perusturvan tason korottaminen ja järjestelmän selkiyttäminen on yksi keskeinen toimi näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

Talousarviossa pieniä korotuksia perusturvaan

Vuoden 2020 alusta kansaneläkkeen täyttä määrää ehdotetaan korotettavan 34 eurolla kuukaudessa ja takuueläkkeen täyttä määrää 50 eurolla kuukaudessa. Vähimmäismääräisiin sairaus- ja vanhempainpäivärahoihin, erityishoitorahaan, kuntoutusrahaan sekä työttömyyspäivärahoihin tulee 20 euron korotus kuukaudessa. Lisäksi monilapsisten perheiden lapsilisiä korotetaan neljännestä lapsesta alkaen (10 €/kk) ja lapsilisän yksinhuoltajakorotus (10 €/kk) sekä elatustuki (7 €/kk) nousevat. Myös opintotuen huoltajakorotusta (25 €/kk) nostetaan. Aktiivimallin leikkuri puretaan työttömyysturvasta.

Talousarvioesityksessä esitetyt korotukset pienimpiin päivärahoihin ja eläkkeisiin ovat oikean suuntaisia toimia. Ne eivät kuitenkaan korjaa kaikkia viime vuosina tehtyjä heikennyksiä. Työttömän peruspäiväraha

ja työmarkkinatuki ovat vuonna 2020 esitetyn 20 euron korotuksen jälkeen edelleen noin 10 euroa matalammalla tasolla kuin ne olisivat ilman tehtyjä indeksileikkauksia ja -jäädätyksiä. Nyt ehdotetun 20 euron korotuksen sijasta näitä etuuksia tulisi korottaa noin 30 eurolla. Jotta vähimmäismääräisten päivärahojen taso säilyy yhtenäisenä, tulee vastaava korotus tehdä myös vähimmäismääräisiin sairaus- ja vanhempainpäivärahoihin, erityishoitorahaan sekä kuntoutusrahaan. Tämä tarkoittaisi noin 26 miljoonan euron menolisäystä. Korotus vähentäisi ihmisten tarvetta turvautua toimeentulotukeen. Ensisijaisten etuuksien tason nostamista tulee jatkaa pitkäjänteisesti niin, että päästään asteittain kohti viitebudjettien määrittelemää kohtuullisen minimin tasoa.

Lapsiperheiden aseman parantamiseksi tehdyt korotukset monilapsisten perheiden lapsilisiin, lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen, elatustukeen sekä opintotuen huoltajakorotukseen ovat kannatettavia. Korotuksia lapsiperheiden etuuksiin tulee kuitenkin jatkaa. Lapsilisä on sidottava indeksiin, jotta sen taso ei jää jatkuvasti jälkeen yleisestä kustannuskehityksestä. Vuositasolla tämä tarkoittaa noin 20 miljoonan euron menolisäystä (momentti 33.10.50).

Hallitusohjelmassa päätettyjen sosiaaliturvaa uudistavien toimien, kuten eri etuuksien lainsäädännön yhdenmukaistaminen, etuuksien hakeminen yhdellä hakemuksella, etuuksien sitominen toimintakykyyn diagnoosin sijaan, byrokratia- ja informaatiokokeilu sekä negatiivisen tuloveron kokeilu, toimeenpanoon on varattava riittävät varat.

SOSTE on Joustavan perusturvan periaatteissa vaatinut järjestelmää muutettavan enemmän mahdollistavaksi ja vähemmän sanktioivaksi. Budjettiriihen kirjauksissa luvataan työttömyysturvan seuraamisjärjestelmää uudistaa ja kohtuullistaa. Siellä on myös maininta työttömyysturvan uudistamisesta niin, että oikeudet ja velvollisuudet on tasapainossa. Nämä kirjatukset toivottavasti johtavat muun muassa työttömyysturvan karensien lyhentämiseen ja uudenlaisiin osallistumisesta palkitseviin kannustimiin sekä oikea-aikaisten tarvelähtöisten palvelujen tarjoamiseen nykyistä tehokkaammin.

Pidemmällä aikavälillä paremmin toimiva etuusjärjestelmä ja vahvempi perusturva johtavat siihen, että yhä harvemmalla on tarvetta turvautua sosiaalietuuksiin toimentulon rakentamisessa. Myönteinen vaikutus toimintakykyyn, työmarkkinoille osallistumiseen ja siten kansantulon tuottamiseen sekä toisaalta vähentävä vaikutus kalliiden korjaavien sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, pitkittyneisiin toimeentulotukiasiakkuuksiin sekä muihin sosiaalisten ongelmien hoitoon käytettäviin menoihin tarkoittavat sitä, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen esittämät muutokset perusturvaan voidaan nähdä julkisen sektorin näkökulmasta investointina.

SOSTE suosittelee:

- Perusturvaan (peruspäiväraha, työmarkkinatuki ja vähimmäismääräisiä sairaus- ja vanhempainpäivärahat, erityishoitoraha sekä kuntoutusraha) tulee tehdä 20 euron sijasta 30 euron korotus ja sitoa lapsilisä indeksiin. Menolisäys olisi noin 50 miljoonaa euroa (momentit 33.10 – 40).

Sairastamisen hinta

Sosiaali- ja terveyspalveluiden epätasa-arvoinen saatavuus sekä välttämättömän hoidon hinta kasvattavat eriarvoisuutta Suomessa. Lääke- ja matkakorvauksiin on viime vuosina kohdennettu merkittäviä

säästötoimenpiteitä: 25 miljoonaa euroa vuonna 2016 ja 134 miljoonaa euroa vuonna 2017.

Talousarvioesityksessä ei tehty esityksiä asiakasmaksujen kohtuullistamiseen, vaikka esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö totesi budjettiriihen yhteydessä asiakasmaksujen lisäävän köyhyyttä. SOSTE pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveysvaliokunta määrätietoisesti kiinnittää huomiota sairastamisen hintaan.

Samaan aikaan kun lääke- ja matkakorvauksia on vuosi vuodelta heikennetty, terveydenhuollon asiakasmaksuja on nostettu. Vuonna 2016 tavoitteena oli saada 150 miljoonan euron lisäys maksukertymään. Kaikki kunnat eivät kuitenkaan korottaneet palveluista perittäviä maksuja, joten lopullinen vaikutus oli 105 miljoonaa euroa.

Kotitalouksien rahoitusosuus on Suomessa erityisesti terveydenhuollossa kansainvälisesti vertaillen korkea. Korkeat asiakasmaksut estävät palveluihin pääsyä ja monilla maksut ovat johtaneet velkaantumiseen. Vuonna 2018 julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksuista aiheutuneita ulosottotapauksia oli 386 000. Ulosottojen määrä kasvoi edellisvuodesta noin viidenneksen. Sairauksista aiheutuneet kustannukset voivat nousta moninkertaisiksi, jos ihmiset jättävät korkeiden maksujen vuoksi hakematta apua sosiaali- ja terveysasioissa. Lisäksi monissa tasamaksuissa hallinnolliset kulut voivat olla suuremmat kuin perityt asiakasmaksut.

Katri Aaltosen väitöskirjan (2017) mukaan pienituloisista tai paljon sairastavista jopa joka viides joutuu ainakin toisinaan tinkimään terveydenhoidostaan tai tekemään valintoja välttämättömien lääkkeiden ja ruuan tai muiden tärkeiden elämiseen liittyvien kulujen välillä. Lääkkeistä säästävien määrä on ollut viime vuosina nousussa. Järjestöjen tekemän laajan selvityksen (2018) mukaan pitkäaikaissairaus on suuri rasite jopa kolmasosalle sairastavista. Osalla pienituloisista terveydenhoitokulut vievät jopa 40 prosenttia perheen käytettävissä olevista tuloista.

Hallituskauden aikana sairastamisen kustannuksia on kohtuullistettava, jotta kaikilla on varaa tarvitsemaansa hoitoon ja lääkkeisiin. Asiakasmaksulain kokonaisuudistus on saatettava pikaisesti loppuun ja samalla käynnistettävä jatkotyö maksukattojen yhdistämiseksi. Maksukatot on yhdistettävä palvelu-, matka- ja lääkemaksuissa, ja taso on sidottava takuueläkkeeseen, joka vuonna 2020 on 835 euroa. Maksukattojen yhteenlaskettu summa on tällä hetkellä 1550 euroa. Palvelu-, matka- ja lääkemaksujen maksukatot pyrkivät suojaamaan ihmisiä kohtuuttoman suurilta kustannuksilta, mutta maksukattojen taso on tällä hetkellä Suomessa aivan liian korkea.

Maksukaton jakamista useampaan erään vuoden aikana tulee selvittää ja maksukaton seurannan tulee olla automaattista ja reaaliaikaista. Erilliset maksukatot on säilytettävä ja niitä seurattava jatkossakin. Kunkin erillisen maksukaton täytyessä asiakas ei maksaisi kyseistä palvelu-, matka- tai lääkekohtaista maksua. Kun palveluista, matkoista ja lääkkeistä perityt maksut ylittävät maksukaton, ne olisivat tämän jälkeen maksuttomia.

Sairastamisen hinnan kohtuullistamiseksi terveyskeskusmaksut on poistettava. Terveyskeskusmaksujen poistamiseen on varattava vuositasolla noin 90 miljoonaa euroa (nettovaikutus noin 70 miljoonaa euroa). Taloudelliset vaikutusarviot ehdotuksen mukaisesta maksukattojen yhdistämisestä tehdään jatkotyössä. Näillä muutoksilla vähennetään hyvinvointi- ja terveyseroja sekä säästetään raskaampien ja kalliimpien palvelujen käytön vähentyessä.

SOSTE suosittelee:

- Valiokunnan on määrätietoisesti kiinnitettävä huomiota sairastamisen hintaan. Asiakasmaksulain kokonaisuudistus on valmisteltava pikaisesti.
- Maksukatot on yhdistettävä palvelu-, matka- ja lääkemaksuissa, ja taso on sidottava takuueläkkeeseen, joka vuonna 2020 on 835 euroa.
- Terveyskeskusmaksut on poistettava. Vuositasolla vaikutus julkiseen talouteen on noin 70 miljoonaa euroa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Terveyden edistämisen määrärahalle (momentti 33.70.50) asetetut painopisteet, kuten hyvinvointijohtamisen vahvistaminen, terveyttä ja hyvinvointia edistävän kulttuuritoiminnan saavutettavuuden ja saatavuuden edistäminen sekä päihteiden käytön lopettamisen tukeminen, ovat ajankohtaisia ja tarpeellisia.

On kuitenkin huolestuttavaa, että momentille myönnetyt määrärahat ovat olleet jo pitkään laskussa, eikä tämä suunta näytä vielä muuttuvan huolimatta siitä, että terveyden edistämisen tiedetään maksavan itsensä moninkertaisesti takaisin muun muassa sosiaali- ja terveyssektorin kuormitusta vähentämällä. Koska nämä määrärahat ovat välttämättömiä esimerkiksi julkisen terveydenhuollon palvelutarjontaa täydentävän ja sen katveita paikkaavaan monipuolisen, maksuttoman ja matalan kynnyksen auttamistyön toteuttamiseksi, on terveyden edistämisen määrärahaa korotettava vuoden 2020 talousarviossa vähintään vuoden 2015 tasolle. Terveyden edistämisen määrärahan taso oli tuolloin vielä 2 930 000 euroa.

Rokotusohjelmaan kohdennettavilla budjettilisäyksillä (momentti 33.70.20) torjutaan tartuntatauteja. Influenssarokotteiden kustannuksiin varautuminen, TBE-rokotteiden alueellisen saatavuuden lisääminen, sekä HPV-rokotteiden tarjoaminen jatkossa myös pojille, ovat toimenpiteinä sekä tehokkaita että kustannusvaikuttavia. SOSTE kuitenkin huomauttaa, että alueellinen vaihtelu rokotekattavuudessa on Suomessa huomattavaa ja esimerkiksi MPR-rokotteiden kattavuus on laskenut joillain alueillamme jo liian matalaksi. Siksi rokotusohjelman laajentamisen rinnalla tarvitaan myös muita keinoja tartuntatautien leviämisen ehkäisemiseksi ja hillitsemiseksi.

Tätä tarvetta lisäävät niin ikään ihmisten kansainvälisen liikkuvuuden seurauksena yhä yleistyvät globaalit epidemiat sekä mikrobilääkeresistenssin kehittyminen ja leviäminen. Näistä syistä terveysvalvonnan (momentti 33.70.21) ja tartuntatautien valvonnan (momentti 33.70.22) määrärahoja tulisi vuoden 2020 talousarviossa korottaa niin ikään vuoden 2015 tasolle. Terveysvalvontaan osoitetut määrärahat olivat tällöin vielä 930 000 ja tartuntatautien valvonnan 660 000 euroa.

Vaikka määrärahat ovat pieniä, ovat ne esimerkiksi monille kansanterveystyötä tekeville järjestöille erittäin merkittäviä rahoitusosuuksia tartuntatautien ehkäisyyn ja vähentämiseen liittyvien hankkeiden toteuttamiseksi.

SOSTE on nostanut toistuvasti esiin tutkimus- ja innovaatiotoiminnan merkitystä paitsi terveyden edistämistyölle, myös sairauksien ehkäisyn, tunnistamisen ja hoidon kehittämiseksi.

Talousarvioesitykseen kirjatut tavoitteet ja toimenpiteet muun muassa yliopistotasoiseen tutkimukseen suunnattujen resurssien korottamiseksi (momentti 33.60.32) sekä sosiaali- ja terveysalan kasvustrategian

edistämiseksi ovatkin oikean suuntaisia, mutta osin riittämättömiä.

Esimerkiksi kansallisten osaamiskeskittymien perustaminen sekä niiden toiminnan kehittäminen ja ylläpitäminen tarvitsee tuekseen riittävät resurssit. Siksi SOSTE suhtautuu varauksella siihen, että vuoden 2020 talousarvioesityksessä osaamiskeskittymille on mitoitettu rahoitus enintään kymmentä henkilötyövuotta vastaavan henkilöstömäärän palkkaamiseen. Kun otetaan huomioon osaamiskeskittymien määrä, valmistelutilanne, niille asetetut kunnianhimoiset tavoitteet sekä esimerkiksi niihin liittyvät moninaiset ja vielä osin ratkaisemattomat tietoturvakysymykset, voidaan tämän henkilöstömäärän katsoa olevan riittämätön ja sitä tulisi tarkastaa ylöspäin. Riittävä henkilöstömitoitus on edellytyksenä sille, että osaamiskeskusten perustaminen edistyy suunnittelussa aikataulussa ja niille asetettuja tavoitteita toteuttaen.

SOSTE suosittelee:

- Nostetaan terveyden edistämisen, terveystalouden ja tartuntatautien valvonnan resurssit vuoden 2015 tasolle. Tämä edellyttää vuositasolla noin 3 miljoonaa euroa.
- Varmistetaan riittävä henkilöstömitoitus kansallisissa osaamiskeskittymissä.

Verotus

SOSTE kannattaa verolinjaa, jossa veropohjaa laajennetaan erilaisten haittaverojen kautta ja jolla puututaan määrätietoisesti tuloeroihin ja toimeentulo-ongelmiin. Kaikissa veropäätöksissä tulee arvioida niiden vaikutukset kansanterveyteen, pienituloisten toimeentuloon sekä laajempiin hyvinvoinnin edellytyksiin.

Hallituksen budjettiriihessä sopimat veronmuutokset tukevat pitkälti tällaista siirtymää. SOSTE pitää hyvänä, että tupakkaveroa edelleen korotetaan. Tupakkatuotteiden verottaminen on kustannustehokas toimenpide, joka ehkäisee ja vähentää tupakointia sekä siitä aiheutuvia haittoja. Kaikkia tupakka- ja nikotiini tuotteita (nikotiinikorvaushoitovalmisteet pois lukien), tulisi jatkossa verottaa samantasoisesti kuin savukkeita. SOSTE huomauttaa, että veronkorotusten ja taloudellisen kannustamisen rinnalla on kehitettävä myös muita väestön tupakoinnin vähentämiseen tähtäviä toimia, kuten tupakoinnin lopettamiseen suunnattuja maksuttomia, matalankynnyksen palveluja. Mahdollisuus tupakoinnin lopettamisen tukeen, ei saa olla kiinni ihmisen taloudellisesta tilanteesta. Samanaikaisesti toteutettuina veronkorotukset ja tupakoinnin lopettamisen tukeminen ovat tehokkaita keinoja tavoitellun käyttäytymismuutoksen saavuttamiseksi.

Hallitus päätti jättää budjettiriihessä alkoholin verotuksen kiristämisen tekemättä. Koska alkoholivero kannetaan alkoholipitoisuuden sidotulla kiinteällä euromääräisellä verolla, ansiotason, kotitalouksien ostovoiman ja hintojen nousun myötä alkoholiverotus suhteellisesti kevenee. Viime vuosina alkoholilainsäädäntöön tehtyjen muutosten myötä monien alkoholituotteiden saatavuus on parantunut. SOSTE pitää siksikin tärkeänä, että myös alkoholiveroja tarkistettaisiin jo ensi vuonna ylöspäin. SOSTE suosittelee lisäksi limuviinon haittaveron käyttöönottoa. Tällä verolla pystyttäisiin vähentämään erityisesti nuorten alkoholin käyttöä ja varhain alkavaa humalajuomista. Vastaava vero on käytössä useissa EU-maissa.

Hallitus linjasi budjettiriihessä virvoitusjuomaveron korottamisesta. SOSTE pitää korotusta hyvänä, mutta peräänkuuluttaa kattavampaa lähestymistapaa terveyttä edistävään verotukseen. Maailman terveysjärjestö (WHO) on jo pitkään kehottanut jäsenmaitaan terveyttä edistävien verojen käyttöönottoon väestön ruokailutottumusten muuttamiseksi ja terveiden elintapojen tukemiseksi. Tiettyihin elintarvikkeiden ainesosiin (kuten lisättyyn sokeriin, suolaan ja tyydyttyneeseen rasvaan) kohdistettu verotus on kustannustehokas tapa edistää kansanterveyttä. Verotuoton kohdistaminen terveyden edistämistyöhön tehostaisi veron kansanterveyttä edistävää vaikutusta.

Terveysperustaisten verojen uudistamisen valmistelu tulee käynnistää välittömästi. Laaja-alaisempi kansanterveyttä edistävä vero tulisi ottaa käyttöön jo tämän hallituskauden aikana. Uudistuksen peruslähtökohtana tulee olla veron kohdistuminen yhtä aikaa sekä sokeriin, suolaan että tyydyttyneeseen rasvaan. Terveyden kannalta tehokkain tapa olisi verottaa tuotteissa olevien sokeri-, suola- ja rasvapitoisuuksien mukaan sen sijaan, että verotettaisiin tiettyjä erikseen valittuja ja rajattuja tuotteita. Laaja-alainen vero muuttaisi parhaassa tapauksessa sekä kuluttajien että tuottajien käyttäytymistä ja tekisi saatavilla olevista elintarvikkeista terveellisimpiä. Kansanterveyttä edistävällä verolla voitaisiin kerätä valitusta veron tasosta sekä verokannan laajuudesta riippuen keskipitkällä aikavälillä noin 500-1000 miljoonan euron lisätulot. Vaikuttavan verotason määrittäminen edellyttää sellaisen hintatason löytämistä, johon kuluttajat alkavat reagoida kulutustaan muuttamalla.

SOSTE pitää tärkeänä, että pienituloisten ja perusturvan varassa elävien toimeentuloa parannetaan. Valtiovarainministeriön ehdotuksessa vuoden 2020 talousarvoksi tuloverojen kevennyksiä tehdään painottuen pieni- ja keskituloisiin (kevennetään 200 milj. eurolla) ja samalla alun perin määräaikaiseksi säädetyn solidaarisuusveron voimassaoloa jatketaan hallituskauden loppuun saakka. SOSTE pitää näitä valintoja hyvinä.

SOSTE suosittelee:

- Valmistellaan ja otetaan käyttöön kansanterveysperusteinen sokeri-, suola- ja rasvavero. Lisäys valtion verotuloihin keskipitkällä aikavälillä vuositasolla 500-1000 miljoonaa euroa (momentti 11.08).
- Jatketaan säännöllisiä tupakkaveron korotuksia. Tupakka- ja nikotiinituotteiden verokannat yhdenmukaistetaan.
- Jatketaan alkoholiveron korotuksia ja otetaan käyttöön limuviinon haittavero, jonka tuotto kohdistetaan päihdehaittojen ehkäisyyn. Lisäys valtion verotuloihin korotusten myötä on noin 80 miljoonaa euroa hallituskauden aikana (momentti 11.08.04).

Avustukset terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen

Valtion budjetissa esitetään avustuksina yhteisöille ja säätiöille terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen 380 milj. euroa Veikkauksen tuotoista (momentti 33.90.50). Yhteisöille ja säätiöille osoitettu määräraha on kasvanut vuodesta 2019 johtuen siitä, että ensi vuonna jaettavaan summaan sisältyy aiemmin jakamatonta Raha-automaattiyhdistyksen tuottoa sekä siitä, että Valtiokonttorin käyttöön, sotiemme veteraanien hoitoon ja kuntoutukseen, ohjautuva määräraha pienenee.

Verrattuna vuoteen 2019 avustusta ohjataan nyt enemmän kriisiauttamiseen, työelämäosallisuuden vahvistamiseen, erityisryhmien asumisen tukemiseen sekä yhteisöllisyyden ja osallistumismahdollisuuksien tukemiseen. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen toimintamenoja ei ole kasvatettu.

SOSTE pitää hyvänä, että Valtiokonttorin käyttöön osoitetun määrärahan pienentyessä tuotot ohjautuvat täysimääräisesti järjestötoimintaan ja avustusten hallinnointi hoidetaan tehokkaasti tavoitteena avustusjärjestelmän uudistaminen pikaisesti.

Säilytetään yksinoikeusjärjestelmä ja uudistetaan avustusjärjestelmää

Nykytiedon valossa yksinoikeusjärjestelmä on turvallisin ja tehokkain tapa yhdistää rahapelihaittojen torjunta ja tarjota mahdollisuuksia pelata rahapelejä. Pelituotoilla tehtävän tärkeän työn jatkuminen on varmistettava kompensoimalla haittojen ehkäisytöistä seuraava tuottojen lasku laskemalla arpajaisveroa. Arpajaisveron lasku ei vaikuta pelaamisen hintaan ja mahdollistaa kompensaaion jakautumisen tasaisesti ja hallinnollisesti helposti jakosuhdelain suhteessa. Avustusten käyttöä on tehostettava ja kansalaisyhteiskunnan autonomiaa on vahvistettava uudistamalla avustusjärjestelmä nykyistä selkeämmäksi, joustavammaksi ja vähemmän byrokraattiseksi.

SOSTE suosittelee:

- Veikkausvoittovaroja ei pidä ohjata budjetin yleiskatteeksi tai muihin ulkopuolisiin tarkoituksiin.
- Rahapelifuusion myötä kertyneet jakamattomat avustusvarat tulee käyttää siihen käyttötarkoitukseen, johon ne on alun perin kerätty. Jakamattomien varojen käytön kohdentuminen tulee ilmetä talousarviossa erillisenä määrärahana.
- Veikkausvoittovaroilla kustannetaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuksia hallinnoivan valtionapuviranomaisen kulut. Viranomaiskuluja ei pidä kasvattaa, vaan valtionavun jakamista ja seuraamista hallinnoiva järjestelmä tulee pitää mahdollisimman kevyenä. Hallintokulujen tulisi ilmetä kokonaisuudessaan valtion talousarviosta.

Yhteenveto SOSTEn suositusten budjettivaikutuksista

Vuodelle 2020

Menot

1. Perusturvan korottaminen 30 eurolla 20 euron sijaan. Lapsilisään pysyvä indeksikorotus. Vuositasolla yhteensä lisää noin 50 miljoonaa (momentit 33.10 – 40).
2. Terveyskeskusmaksujen poisto. Vuositasolla noin 70 miljoonaa euroa (momentti 28.90.30).
3. Terveysten edistämisen määrärahoja korotettaisiin vuositasolla noin 3 miljoonalla eurolla (momentit: 33.70.50, 33.70.22 ja 33.70.21).

Kokonaisvaikutukset julkiseen talouteen

- Menot: 123 miljoonaa euroa
- Tulot: 40 miljoonaa euroa (alkoholiveron korotus)
- Yhteensä: -83 miljoonaa euroa

Hallituskauden aikana

Menot

1. Asiakasmaksulain kokonaisuudistus on valmisteltava pikaisesti. Maksukatot on yhdistettävä palvelu-, matka- ja lääkemaksuissa, ja taso sidotaan takuueläkkeeseen.

Verot

1. Valmistellaan ja otetaan käyttöön kansanterveysperusteinen sokeri-, suola- ja rasvaverot. Lisäys valtion verotuloihin keskipitkällä aikavälillä vuositasolla 500-1000 miljoonaa euroa (momentti 11.08).
2. Alkoholiveroa korotetaan ja otetaan käyttöön limuviinon haittavero, jonka tuotto kohdistetaan päihdehaittojen ehkäisyyn. Lisäys valtion verotuloihin noin 80 miljoonaa euroa (momentti 11.08).